

UN FILOSOF NEOTOMIST: ROMÂNUL IOAN MICLEA (1902 - 1982)

Nicolae IUGA

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad

După cum se știe, tomismul, adică filosofia tomistă, respectiv neotomismul contemporan sunt curente filosofice legate de numele gânditorului medieval care a întemeiat acest fel de a privi filosofia și relația

După cum se știe, tomismul, adică filosofia tomistă, respectiv neotomismul contemporan sunt curente filosofice legate de numele gânditorului medieval care a întemeiat acest fel de a privi filosofia și relația ei cu teologia, Sf. Toma din Aquino (1211 - 1274), fost profesor de teologie și filosofie la Paris (1256 - 1272) și, pentru perioade mai scurte, la Bologna, Roma și Napoli.

Imprejurările în care a trăit Sf. Toma sunt legate de noi descoperiri în ceea ce privește opera lui Aristotel. Mai precis, *Organonul* lui Aristotel a fost cunoscut în Occident încă de la bun început. Un exemplar în latină a fost trimis de la Constantinopol, pe la sfârșitul secolului VIII după Hristos, lui Carol cel Mare, împăratul Europei Occidentale. În mănăstirile catolice apusene s-a lucrat foarte mult pe *Organon*, mai cu seamă în ceea ce privește sistematizarea Teoriei silogismului. În schimb, *Metafizica* aceluiași Aristotel a avut, din nefericire, un destin diferit. Filosoful Boethius nu a mai apucat să traducă din greacă în latină și *Metafizica*, deoarece a fost condamnat pentru conspirație și executat, din porunca împăratului roman Theodoric, la anul 525 după Hristos. În urma acestui șir de întâmplări, *Metafizica* lui Aristotel în traducerea ei latină a pătruns în lumea occidentală mult mai târziu, abia în secolul al XII-lea, prin traducerea și contribuția unor erudiți gânditori arabi și evrei, în principal

Averrohes (1126 - 1198) și Moise Maimonide (1135 - 1204). Între timp însă, dogmatica creștină catolică s-a fost deja cristalizată, prin aportul decisiv al Sf. Augustin (354 - 430 după Hristos), un foarte important gânditor creștin, dar care nu a avut cum să cunoască opera lui Aristotel în întregime. Apariția *Metafizicii* în limba latină prin secolul al XII-lea a avut un puternic impact asupra gândirii și teologiei occidentale a vremii. A fost misiunea istorică a unui alt sfânt al Bisericii Apusene, a lui Toma de Aquino de a elabora o nouă perspectivă de ansamblu asupra teologiei și filosofiei, care să asimileze problematica metafizică aristotelică apărută între timp.

Toma de Aquino a realizat o amplă sinteză a teologiei, numită de către el *Summa Theologiae*, încercând să răspundă practic la toate întrebările teologice și filosofice din epocă. Chiar forma de expunere este una bazată pe întrebări și răspunsuri. Opera lui reprezintă „cel mai puternic efort al Evului Mediu pentru a împăca într-un sistem enciclopedic două elemente diferite: Aristotel și creștinismul” [1]. Arhitectura sistemului lui Toma este inspirată, evident, din *Metafizica* lui Aristotel, precum întrucâtva și din *Peri Arhon* a teologului antic creștin, de expresie greacă, Origen (sec. II după Hristos). În *Metafizica* sa, Aristotel ne arată că aceasta este o ‘*E Prote Philosophia*, adică o „filosofie primă”, în sensul că aceasta are menirea să trateze despre primele principii sau cauze ale lumii. Într-o variantă terminologică (Cartea a V-a), aceste principii sau cauze sunt: (a) *proton kinoun*, (în latină, *primum movens*, sau *causa efficientis*), primul

mișcător, mișcătorul nemișcat; (b) *hyle* (lat. *potentia*), materia ca abstracție pură, substratul schimbării, posibilitatea ca atare; (c) *dynamis* (sau alteori *energeia*, lat. *actu*), realitatea, forma; (d) *telos* (lat. *Causa finalis*), finalismul, teleologia. Cititorul familiarizat cu lectura *Summei* va putea recunoaște cu ușurință conceptele aristotelice din care sunt derivate celebrele „argumente” ale lui Toma pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu: argumentul mișcării (primul mișcător aristotelic), argumentul cosmologic (al cauzei eficiente), argumentul teleologic (al cauzei finale), argumentul ontologic (al ființei necesare) ș.a.m.d. [2].

Filosofia tomistă a avut, în Occident, o influență considerabilă în intensitate și durabilă în timp. Abia Imm. Kant (1724 - 1804) este cel care dizolvă binecunoscutele argumente ale lui Toma de Aquino în antinomiile sale, în care și teza și antiteza pot fi demonstrate la fel de bine, cu argumente izostenice (de tărie logică egală), transferându-le o dată în plus din sfera rațiunii în aceea a credinței. Sau G.W.F. Hegel (1770 - 1831), un gânditor care de fapt are la bază temeinice studii de teologie, își edifică evoluția giganticului său sistem pe trecerea de la în-sine (*hyle*, *potentia*) la pentru-sine (*energeia*, *actu*) [3]. În anul 1879, în urma Conciliului I Vatican, Biserica Catolică a cerut teologilor și filosofilor catolici să se inspire din modul de gândire al Sf. Toma, pentru că această abordare „reduce tensiunea dintre rațiune și credință, fiind mai potrivită pentru timpul actual, dominat de știință” [4].

În schimb, în Răsăritul ortodox, incluzând aici și România, filosofia lui Toma de Aquino nu prea a avut succes. Unul dintre cei mai importanți specialiști care a tratat tema, Bogdan Tătaru - Cazaban scrie: „Dificultățile și întârzierea cu care gândirea Sfântului Toma a fost întâmpinată în România țin, fără îndoială, de o constituție religioasă și culturală specifică. [...] Pătrunderea tomismului rămâne nesemnificativă, până în prima parte a sec. al XX-lea, când tomismul cunoaște un anumit relief printre greco-catolicii de la Blaj” [5].

Predarea filosofiei în învățământul românesc nu are o istorie considerabilă. Printre pionierii ilustrării disciplinei îi putem aminti pe: Eufrosin Poteca, de la Sfântul Sava, București, cel care a inițiat un curs de Istorie a filosofiei în 1826. Apoi Eftimie Murgu la Iași, începând cu anul 1834. Urmează Simion Bărnuțiu la Blaj, în 1839. Toți în spiritul veacului al XVIII-lea iluminist francez, fără interes și pătrundere pentru Evul de Mijloc și fără să menționeze măcar pe Sf. Toma, doctorul angelic al Bisericii Apusene din sec. al XIII-lea. În fine, filosofia ca disciplină predată în universități a fost statornicită și statuată la noi de către Titu Maiorescu, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, el însuși intelectual format la școala celei mai recente și la modă dintre filosofii germane, lector asiduu al lui Herbart și Feuerbach, precum și traducător din *Paralipomena* lui Schopenhauer. Se înțelege că, sub influența Renașterii și a Iluminismului, acești promotori ai filosofiei în limba română, aveau anumite prejudecăți lipsite de considerație față de Filosofia Evului Mediu.

Problema filosofiei tomiste este tratată pentru prima dată cu receptivitatea cuvenită dar, e drept, doar tangențial de către Constantin Noica, în a sa *Schiță pentru istoria lui Cum e cu puțință ceva nou*, din anul 1940, reeditată la Humanitas în 1995. Problema care îl preocupă aici pe filosoful Constantin Noica era: cum este cu puțință o „înnoire” a gândirii aristotelice, întrucât este preluată de către Toma de Aquino în sistemul său. Sau: care este noutatea lui Toma față de Aristotel?

În fine, avem și un gânditor tomist român în sensul propriu al sintagmei, dedicat o viață tomismului și neotomismului în varianta lui Jaques Maritain, unul care a perceput tomismul din interior, adică din interiorul teologiei catolice și care a scris pe teme tomiste în spiritul unei apologii creștine târzii. L-am numit aici pe Ioan Miclea, preot, teolog și filosof creștin român din secolul XX.

Ioan Miclea (1902-1982), născut în com. Racova (actualmente în jud. Satu Mare), a făcut studii de teologie la

Blaj, apoi mai târziu, la maturitate, pe la vârsta de 40 de ani, a studiat și Filosofia la Universitatea clujeană aflată în refugiu la Sibiu, susținându-și teza de licență sub îndrumarea lui Lucian Blaga. A fost pe rând preot paroh, profesor de teologie și filosofie la Blaj și Cluj până la 1948. Apoi a fost deținut politic și nu i s-a permis să lucreze decât doar ca muncitor necalificat. Cu toate acestea, cu o încăpățănare și o tenacitate ieșite din comun, a continuat să se ocupe de filosofie, să citească și să scrie zilnic. Moare în toamna anului 1982, în etate de optzeci de ani, lăsând în urma sa numeroase cărți în manuscris, practic necunoscut în țară. Este recuperat abia după 1989, în principal în mediile greco-catolice.

În ceea ce privește modul de a concepe sistemul lui Toma de Aquino, Ioan Miclea se îndepărtează de opinia lui Noica. Mai precis, Constantin Noica „nu recunoaște filosofiei tomiste originalitatea întregii construcții, ci doar a elementelor constitutive” [6], restul fiind o mnoștenire a aristotelismului. În timp ce Ioan Miclea, în spiritul lui Gilson, insistă asupra originalității filosofiei tomiste, ca o construcție realizată în jurul unui pivot central propriu, care este actul existenței [7].

Ioan Miclea apreciază că există în opera Sf. Toma un ceva anume, ceva care nu se mai găsește nicăieri nici înainte și nici după el, la nici un gânditor, anume o viziune genială asupra existenței și a fundamentelor ei. O concepție rațională, organic încheiată, asupra lumii, asupra lui Dumnezeu și asupra omului. Există răspunsuri clare la toate marile probleme, oricărei părți a filosofiei i-ar aparține. „Lumea aleargă la Sf. Toma, pentru că își dă seama că Sf. Toma a spus adevărul, pentru că metafizica sa

este cea mai logică și, în același timp, cea mai satisfăcătoare interpretare a realității și fiindcă acestea nu se mai găsesc la alți gânditori” [8] etc.

Meritul unui astfel de demers este, în primul rând, acela al reiterării unor elemente ale filosofiei tomiste, în condiții profund și total neprielnice pe toate planurile, începând cu existența personală a filosofului nostru, cu țara și epoca în care a trăit, dar și cu principalele curente de idei existente în prezent pe plan mondial, dominate de filosofia nominalistă de expresie anglo-saxonă, adversara istorică a „realismului” tomist, și de moda post-modernistă, care își face o preocupare programatică din „descompunerea” tuturor idealităților obiective, a noțiunilor ipostatice, pe care le denunță ca „metanarațiuni ilicite”.

Altfel, Ion Miclea procedează mai mult la o lectură oarecum autotelică a scrierilor aquinatului, decât la o privire comparativă; la o exaltare apologetică, decât la o scrutare critică.

Note:

1. Alfred Fouillée, *Istoria filosofiei*, vol. I, Ed. Odeon, București, 2000, p. 215.
2. Ioan Țiplea, *Stigmatizarea conștiinței*, Ed. Galaxia Gutenberg, 2011, p. 59 sq.
3. G.W.F. Hegel, *Prelegeri de Istorie a filosofiei*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1963, p. 30.
4. www.necula.info/dansul-teologiei-cu-logica (consultat 26 apr. 2012).
5. Bogdan Tătaru-Cazaban, *Sfântul Toma în România*, în rev. „Studii tomiste”, nr. 1/2001, p. 31-32.
6. Idem, p. 44.
7. Vezi: Ioan Miclea, *Teoria originalității în filosofie*, Ed. Ars longa, Iași, 1996.
8. Idem, p. 82 – 83.